

Ο COVID ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ/ Ο "ΙΟΣ" ΚΑΙ ΤΑ ΑΦΕΝΤΙΚΑ

ΕΧΟΥΜΕ ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΕΙ ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ ΝΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΜΕ ΣΕ ΔΥΟ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΝ ΠΛΑΝΗΤΙΚΗ ΕΜΒΕΛΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΕΜΦΑΝΙΣΤΗΚΕ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΕ ΩΣ «ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ» Ο COVID-19. Χρειαζόμαστε, όμως, κάτι επιπλέον. Χρειαζόμαστε να στρέψουμε το βλέμμα μας στην τρέχουσα κατάσταση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Προκειμένου να καταλάβουμε τον τρόπο με τον οποίο η γενική πλανητική συγκυρία επιδρά και θερμαίνει τις ειδικές ταξικές αντιθέσεις που διαπερνούν τη σχέση κεφάλαιο-εργασία στο ελληνικό κράτος. Θέλουμε να πούμε πως οι μεγάλες διαδρομές της κρίσης υπερσυσσώρευσης, που απλώνονται σε όλο το εύρος του πλανήτη, συναντούν τις ιδιαιτερότητες και τις αντινομίες του κεφαλαίου στην Ελλάδα ειδικά, διαμορφώνοντας το περίγραμμα της καθημερινής και άμεσης προλεταριακής εμπειρίας μας. Για να το πετύχουμε αυτό θα ξεκινήσουμε από τη μεγάλη εικόνα της μικρής εικόνας. Θα ξεκινήσουμε δηλαδή περιγράφοντας τις γενικές ιστορικές δομές του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και τον τρόπο με τον οποίο εμπλέκονται με τον Covid-19. Όπως καταλαβαίνετε από τους τίτλους που ακολουθούν, το τρίπτυχο που θα μας απασχολήσει είναι: μικρομεσαία δομή-πολιτική πρόσδοδος- ελλνόνκτηπη ναυτιλία.

α) Η μικρομεσαία δομή

Είναι πραγματικά πολύ δύσκολο να αρνηθούμε έστω και την ονομαστική αναφορά του μνημιώδους «Μικρομεσαία Δημοκρατία»(1982), του Γ. Καραμπελιά. Εκεί ο Καραμπελιάς, χωρίς να ξεφεύγει από το μαοϊκό παρελθόν του και τις θεωρίες της εξάρτησης, υποστήριξε ότι η μικρομεσαία ανάπτυξη και δομή του ελληνικού κράτους δεν το καθιστά καθόλου τριτοκοσμικό. Αντίθετα, πιστός στην αναφοράς του στους εργατικούς αγώνες του τέλους της δεκαετίας του '70, θεώρησε ότι ο εχθρός βρίσκεται στην ίδια του τη χώρα και είναι συν-υπεύθυνος για τα δεινά που υποφέρει ο πλανήτης. Διαπίστωσε το -για εμάς- προφανές: υπάρχουν αφεντικά στην Ελλάδα και είναι ο άμεσος φυσικός και πολιτικός αντίπαλος της εργατικής τάξης. Όσο κι αν μας μοιάζει παράλογο, η πληθωρική ύπαρξη μικρών αφεντικών στην Ελλάδα υπήρξε ένα από τα βασικά επιχειρήματα για την μικρή σημασία της «ταξικής πάλης», για τον μη ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα του ελληνικού κράτους κ.ο.κ. Η «Μικρομεσαία Δημοκρατία» υπήρξε σημαντική γιατί αποτέλεσε μια αφετηρία για την πολιτική υπεράσπιση των αγώνων των εργατών/τριών και των τυπικών ή άτυπων μορφών οργάνωσης τους.

Με μια πρόχειρη ματιά στα επίσημα στοιχεία που δίνει ο ΣΕΒ και η ΓΣΕΒΕΕ, εύκολα μπορεί να δει κανείς/καμία πως η «μικρομεσαία δομή» είναι ένα σταθερό μοτίβο για όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στατιστικά του ελληνικού κράτους λίγο διαφοροποιούνται από τον γενικό κανόνα. Το 98% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα τοποθετούνται στην κατηγορία της μικρομεσαίας επιχείρησης (εφεξής ΜμΕ, >50 εργαζόμενους/ες), ενώ μόλις το 1,7% σε αυτήν την μεγάλη. Από αυτές, το 88,5% (218.961) απασχολούν 1 ως 10 εργαζόμενους/ες και το 9,81% (24.274 επιχειρήσεις) 11 ως 50. Παρόλα αυτά, το 1,7% που αντιστοιχεί στις 4.119 μεγάλες επιχειρήσεις απασχολεί 840.000 εργαζόμενους/ες, δηλαδή σχεδόν το 50% των νόμιμα εργαζόμενου πληθυσμού στην Ελλάδα.

Κατά την περίοδο μεταξύ 2008 και 2016, οι ΜμΕ μειώνονται συστηματικά, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει την αύξηση των μεγάλων επιχειρήσεων αντίστοιχα, αλλά μικρές μετατοπίσεις από την κατηγορία 1-10 προς την αμέσως μεγαλύτερη. Από τα στοιχεία της ΓΣΕΒΕΕ (2019) προκύπτει επιπλέον ότι αυτή η μετατόπιση συνιστά μια κίνηση από την επιχειρηματικότητα «με σκοπό τον βιοπορισμό», προς την επιχειρηματικότητα με «σκοπό το ευκαιριακό κέρδος», καθώς αυτή η δεύτερη κατηγορία τείνει να απασχολεί αναλογικά περισσότερους/ες εργαζόμενους/ες. Από την ίδια Έκθεση προκύπτει επίσης πως την ίδια περίοδο τα μικρομεσαία αφεντικά στρέφονται προς τη γεωργία, τις μεταφορές, τις επιχειρήσεις υγείας, την εκπαίδευση, το επιστημονικό/τεχνολογικό innovation, τις χρηματοπιστωτικές συμβουλές και φυσικά την εστίαση, εγκαταλείποντας παραδοσιακούς κλάδους όπως τα ορυχεία, οι κατασκευές κ.ά.

Το βασικό πρόβλημα των ΜμΕ είναι η ρευστότητα. Αυτή η τελευταία διασφαλίζεται, όπως μας ενημέρωνει το «Δελτίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την πρόσβαση

των μμε στη χρηματοδότηση», βασικά από το δανεισμό και από τις αγορές με πίστωση. Από τα παραπάνω προκύπτει πως οι μικρές επιχειρήσεις πέρα από την εκμετάλλευση των εργαζομένων τους, συνεχίζουν την λειτουργία τους χάρη στη διαμεσολάβηση του κράτους: Η προστασία της ιδιοκτησίας των αφεντικών τους, η συντήρηση των ελληνικών τραπεζών και φυσικά η ανοχή σε κάθε είδους παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας αποτελούν συστατικούς τρόπους της λειτουργίας των ΜμΕ. Το κράτος, ως «συλλογικός καπιταλιστής» ή «κόμμα των αφεντικών» αναλαμβάνει έτσι την γενική πολιτική οικονομία, την γενική διαχείριση της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης.

Η μικρομεσαία δομή, η συντήρηση των μικρομεσαίων επιχειρηματιών ως αναγκαία προϋπόθεση της κοινωνικής συνοχής, έχει ανάγκη από την διαρκή κρατική μέριμνα. Κατά την διάρκεια της «πανδημίας», η πλειοψηφία της επιδοματικής πολιτικής και των φοροελαφρύνσεων στράφηκε κατ' ουσίαν ξανά στις ΜμΕ: η δυνατότητα αναστολής των συμβάσεων, η μετατροπή του μισθού σε επίδομα, οι διευκολύνσεις στα ένοικια των επαγγελματιών κώρων, η μείωση του ΦΠΑ, ο με κρατική εγγύηση δανεισμός των ΜμΕ, η αναστολή πληρωμής των φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων κοκ, αποτέλεσαν μέτρα που αποσκοπούσαν στη συντήρηση των τμημάτων εκείνων της μικρομεσαίας επιχειρηματικής δομής που δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στο lockdown χωρίς να εγγράψουν ζημίες.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να θυμόμαστε πως το κράτος δεν ασχολείται με την κάθε ξεχωριστή περίπτωση επιχείρησης. Δεν έχει σημασία αν θα κλείσουν ή θα συγχωνευτούν ένα ή δύο τυροπιτάδικα. Σημασία έχει αν θα συνεχίσει να υπάρχει η πολιτική εκείνη δομή που επιτρέπει την αναπαραγωγή της μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας μέσα στον εθνικό καπιταλιστικό σχηματισμό. Αφήστε που το ένα ή το άλλο κλειστό μαγαζί δεν σημαίνει καθόλου την «καταστροφή» ή την «προλεταριοποίηση της μεσαίας τάξης», όπως μας έλεγαν διάφορες διακρύβρατες ανακοινώσεις περί «λουκέτων» κατά την περίοδο της προηγούμενης και της τρέχουσας κρίσης. Τα αφεντικά συνήθως κλείνουν αφήνοντας εδώ και εκεί χρέη, προκειμένου να ανοίξουν ξανά μαγαζί σε άλλο κλάδο, περιοχή ή και χώρα.

β) Η πολιτική πρόσδοδος

«Οι θεσμοί αυτοί λειτουργούν ακόμα, η εκκλησία, η οικογένεια, και στα μεγάλα και στα σημαντικά είμαστε όλοι μαζί, πέρα και έξω από πολιτικές διαφορές- ότι και τώρα θα αντεπεξέλθουμε στην κρίση, θα επουλώσουμε τις πληγές μας. Και σε λίγο καιρό, Σεβασμιώτατε, εύχομαι η Πολιτεία να μπορεί να κάνει αυτό που της αναλογεί μόνη της, υπό τις ευλογίες και τις προσευχές της Εκκλησίας. Βεβαίως, τιμώντας πάντα τους χορηγούς, αλλά επιτελώντας το καθήκον που είναι δικό της, με βάση και την ίδια την αποστολή της και με βάση το Σύνταγμα».¹

Τα παραπάνω λόγια ανήκουν στον Π. Παυλόπουλο, τον εκλεκτό της κυβέρνησης σύριζα-ανέλ για τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Μπήκαμε στον κόπο να τα αναλύσουμε από το παρελθόν γιατί θεωρούμε πως εκφράζουν με απόλυτη ενάργεια τη σχέση του κράτους ως «κόμμα των αφεντικών» με το «κράτος της προσόδου». Δίπλα στην αρμοδιότητα της υπεράσπισης των υλικών συμφερόντων των αφεντικών ως τάξη, το ελληνικό κράτος αναλαμβάνει τη συντήρηση μιας διευρυμένης στρατιωτικής, θρησκευτικής και συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας (και των οικογενειακών μελών της). Είναι αυτοί οι «θεσμοί που λειτουργούν ακόμα», με τους οποίους είμαστε μαζί «πέρα από τις πολιτικές διαφορές».

Με τον όρο «κράτος της πολιτικής πρόσδοσης», περιγράφεται η οργανική, υλική σχέση του κράτους των κομμάτων με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα αλλά και το σύνολο του κοινωνικού σχηματισμού. Ο βαθμός της εγγύτητας με πρόσωπα ή μηχανισμούς του «κράτους των κομμάτων» αντιστοιχεί σε ωφελήματα (οικονομικά, συμβολικά, θεσμικά), κι αυτό αποτελεί τη γενική οργανωτική αρχή του ελληνικού κράτους. Για παράδειγμα, το παρόν και το μέλλον της εργασίας των 565.464 μόνιμων και των 78.810, με συμβάσεις ορισμένου χρόνου εργαζομένων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα καθορίζεται άμεσα από τη λειτουργία, τους εσωτερικούς ανταγωνισμούς και τις ιεραρχίες του «κράτους της πολιτικής πρόσδοσης».

Η πεισματική απροθυμία του ελληνικού κράτους τις τελευταίες δεκαετίες να επιβάλλει μεταρρυθμίσεις στην κατεύθυνση μιας διοικητικής δομής εναρμονισμένης με τα «ευρωπαϊκά πρότυπα» αποτελεί τεκμήριο για την προετοιμασία που δίνει στη συντήρηση των δομών της πρόσδοσης. Δηλαδή την προστασία των προνομίων της εκκλησιαστικής και στρατιωτικής γραφειοκρατίας, τη συντήρηση τμημάτων της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας (π.χ. οδηγό ΤΑΞΙ, εκλεκτά τμήματα του δημοσίου τομέα κ.ά.) και φυσικά την θεσμική προστασία της οικογένειας, η οποία αποτελεί των ιμάντα που μεταφέρει και συντηρεί τους παραπάνω μηχανισμούς. Το «κράτος της πρόσδοσης» αποτελεί ένα διαρκές βάρος για το εργατικό κίνημα. Όχι μόνο γιατί συντηρεί τις εγχώριες εργατικές αριστοκρατίες, αλλά επιπλέον γιατί συντηρείται το ίδιο με την σειρά του είτε από τη δική μας υπερεκμετάλλευση, είτε από το πλεόνασμα των γεωπολιτικών προσόδων που αντλεί το ελληνικό κράτος καθώς διαπραγματεύεται τη θέση του με όρους στρατιωτικής/μilitarιστικής ισχύος.

Η κρίση του 2008 συνοδεύτηκε από μια παρατεταμένη σύγκρουση ανάμεσα στο «κράτος της πρόσδοσης» και τις απόπειρες αναδιάρθρωσης του θεσμικού/νομικού πλαισίου του. Δώδεκα χρόνια μετά, οι κάποιες συγκρούσεις μπορεί να συνεχίζονται απαράλλαχτες (βλ. για παράδειγμα Εκκλησία εναντίον της κυβέρνησης για το θέμα της καραντίνας ή εκπαιδευτικοί εναντίον του Υπουργείου Παιδείας) ενώ κάποιες άλλες έχουν πάρει νέες μορφές (βλ. για παράδειγμα τις περιπτώσεις σύγκρουσης ανάμεσα στους προέδρους των ΠΑΕ σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο του ελληνικού ποδοσφαίρου ή τη δημοπρασία για τις νέες άδειες για τα κανάλια). Η ψηφιοποίηση της δημόσια διοίκησης, ένα αίτημα που έβρισκε διαχρονικά απέναντι του το «κράτος της πολιτικής πρόσδοσης», μπορεί να έχει ξεκινήσει δειλά κατά την διάρκεια της καραντίνας, αλλά είμαστε σίγουροι/ες πως το μέλλον του σε μεγάλο βαθμό θα εξαρτηθεί από τους πολιτικούς όρους διεξαγωγής της προαναφερθείσας σύγκρουσης.

γ) Η ελληνόκτητη ναυτιλία

Το 6% του αριθμού των δεξαμενόπλοιων και το 5,36% της μεταφορικής ικανότητας αποτελούν τα δεξαμενόπλοια που χρησιμοποιούνται ως πλωτές δεξαμενές αποθήκευσης αργού πετρελαίου, σύμφωνα με στοιχεία που επεξεργάστηκε η Vessels Value για λογαριασμό της «Ναυτεμπορικής». Εξ αυτών ένα σημαντικό μέρος το 31,9% σε αριθμό

πλοίων και το 31,3% σε μεταφορική ικανότητα ανήκουν σε Έλληνες εφοπλιστές. Ένα στα τρία δεξαμενόπλοια αποθήκευσης αργού ανήκει σε ελληνικά ναυτιλιακά συμφέροντα.²

Παραθέτουμε απόσπασμα από το παραπάνω δημοσίευμα για δύο λόγους. Από τη μια πλευρά μάς πληροφορεί για την εμβέλεια της ελληνόκτητης ναυτιλίας και από την άλλη για τον τρόπο με τον οποίο η ποντοπόρος ναυτιλία εκμεταλλεύεται τις διεθνείς κρίσεις ως «ευκαιρίες». Η ελληνόκτητη ναυτιλία (ή καλύτερα: η διεθνοποιημένη ελληνική αστική τάξη) αποτελεί έναν παράγοντα πλανητικής εμβέλειας, σε αρκετές περιπτώσεις αόρατο στη δημόσια σφαίρα του ελληνικού κράτους. Δίπλα της εμφανίζεται ένας κύκλος μικρομεσαίων εφοπλιστών, ο οποίος όπως και οι λοιποί κύκλοι της Μμε, συντηρείται κι αυτός από το κράτος δραστηριοποιούμενος π.χ. στην εσωτερική ακτοπλοία, την οργάνωση λιμανιών, τις μεταφορικές ανάγκες μικρών αποστάσεων κ.ο.κ.

Ο πλανητικού εύρους ελληνόκτητος εφοπλισμός εμφανίζεται στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους με τη μορφή δωρέων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων ή της ιδιοκτησίας κάποιων ΠΑΕ/ΚΑΕ. Η όποια υπερασπίση των νόμιμων ή παράνομων δραστηριοτήτων των ελλήνων εφοπλιστών ανταλλάσσεται με τη συντήρηση ενός παράλληλου κράτους πρόνοιας: είτε πρόκειται για τα προγράμματα για ανέργους του Ιδρύματος Σταύρου Νιάρχου, είτε για την χρηματοδότηση οπαδικών συνδέσμων που λειτουργούν ως άτυποι ιδιωτικοί στρατοί, είτε για τη συνεισφορά στην ανάπτυξη ολόκληρων περιοχών (βλ. Ίδρυμα Γουλανδρή στην Άνδρο). Με τον τρόπο αυτό οι εφοπλιστές ξεπλένουν χρήμα, παραμένουν δημοφιλείς και φυσικά συντηρούν τμήμα των εργατικών αριστοκρατιών και του κράτους της πρόσδοσης.

Υπάρχουν όμως και πλανητικής εμβέλειας ζητήματα που μας αφορούν. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια της «πανδημίας» το αμερικάνικο αργό πετρέλαιο έπεσε στην ιστορική αρνητική τιμή των -37,63 δολάρια το βαρέλι. Η πτώση αυτή βρήκε τους Έλληνες εφοπλιστές, που εδώ και χρόνια έχουν αυξήσει την χωρητικότητα του στόλου τους, να βρίσκονται στην προνομιακή θέση, δηλαδή να μπορούν να μετατρέψουν τα πλοία τους σε πλωτές αποθήκες του πάμφθηνου αμερικανικού πετρελαίου. Η παράλληλη εκτίναξη των ναύλων μετέτρεψε αυτές τις πλωτές αποθήκες σε εξαιρετικά κερδοφόρες επιχειρήσεις. Εδώ και κάποια χρόνια, οι Έλληνες εφοπλιστές έχουν συντάξει ένα σχέδιο που περιλαμβάνει την εξαγορά μεταχειρισμένων πλοίων και την εντατική ναυπήγηση νέων, γεγονός που τους επιτρέπει την γρήγορη προσαρμογή σε καθέ έναν από τους σπασμούς της παρατεταμένης ενεργειακής αναδιάρθρωσης και της αποκοπής του κεφαλαίου από την κεντρικότητα του πετρελαίου.³

Λέγεται πως αν για κάποιον -ευτυχή- λόγο εξαφανιζόταν ο ελληνικός καπιταλισμός από τον χάρτη, θα μπορούσε να φτιαχτεί ξανά από κάποιον σατανικό επιστήμονα, αν αυτός είχε στη διάθεση του μικρομεσαίους επιχειρηματίες, εφοπλιστές και κομματικές γραφειοκρατίες. Αν λείπει κάτι, αν υπάρχει ακόμα μια σταθερά για το ελληνικό καπιταλισμό, είναι αυτή της αργίας συσσώρευσης που επιτυγχάνεται από τα αφεντικά του πρωτογενούς τομέα και του τουρισμού πάνω στην εργασία των μεταναστών/τριών εργατών/τριών. Τα αφεντικά, από τη Μανωλάδα ως τις υπόγειες λάτρες των ξενοδοχείων στα νησιά του Αιγαίου, βρίσκουν στην χωρίς νομικά όρια εκμετάλλευση των μεταναστών/τριων εργατών/τριων μια ακόμα σταθερά που εγγυάται την κερδοφορία των επιχειρήσεών τους. Φυσικά το ελληνικό κράτος, τα σύνορα και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης συνεισφέρουν και εκεί τα μέγιστα.

Η προσαρμογή του παραπάνω τριπύχου στην τρέχουσα κρίση είναι ένα διακύβευμα υπαρξιακής υφής για τον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, γι' αυτό και διαπερνά όσα θα συνεχίσουμε να γράφουμε παρακάτω, ακόμα και αν δεν αναφερόμαστε άμεσα σε αυτό. Τα αναλυτικά ζεύγη ελληνόκτητη ναυτιλία-ενεργειακή κρίση, κράτος της πρόσδοσης-μεταρρυθμίσεις, μικρομεσαία επιχειρηματικότητα-τράπεζες, διαμορφώνουν ένα

Ο COVID ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ/

κεντρικό μοτίβο, πάνω στο οποίο τοποθετείται το σύνολο των πολιτικών επιλογών του ελληνικού κράτους μεσούσης της καπιταλιστικής κρίσης.

Έχουμε προσπαθήσει να εξειδικεύσουμε εκείνες τις πτυχές της επίσκεψης του Covid-19 στην Αθήνα που ανταποκρίνονται στο φάσμα των καθημερινών μας εμπειριών. Αν όσα έχουμε γράψει μέχρι στιγμής ανταποκρίνονται σε μια λιγότερο άμεσα προσβάσιμη διάσταση της ζωής μας, έφτασε η στιγμή απλά να κοιτάξουμε γύρω μας. Έτσι βλέπουμε πως ο Covid-19 ήρθε για να μετασχηματίσει το πως δουλεύουμε. Ήρθε για να τροποποιήσει τους θεσμούς που σχετίζονται με την υγεία, τη διατροφή και την εκπαίδευση μας. Ας ελπίσουμε πως διαβάζοντας χωρίς προκαταλήψεις τα παρακάτω, θα γίνει εμφανές πως τέρατα δεν υπάρχουν. Όσο σκαλίζουμε τις πτυχώσεις τις ειδικής έκφρασης της πανδημίας στο ελληνικό κράτος, τόσο καταλαβαίνουμε πως στο τέλος μένουμε εμείς και τα αφεντικά, η εργασία και το κεφάλαιο.

Η εργατική τάξη πάει στον παράδεισο:

Έχουμε υποστηρίξει ξανά πως οι καπιταλιστικές κρίσεις για εμάς ως εργάτες/τριες γίνονται αντιληπτές ως παρατεταμένες περιόδους αναδιάρθρωσης των όρων της εκμετάλλευσής μας και έρχονται παράλληλα με μια ψυχολογικά και σωματικά βίαιη διαδικασία εκπαίδευσης σε αυτούς τους νέους όρους. Δεν πρέπει να το ξεχνάμε: είμαστε τα σπουδαιότερα προϊόντα του κεφαλαίου. Κατέχουμε το μοναδικό εμπόρευμα που παράγει περισσότερα από όσα καταναλώνει. Γι' αυτό και τα αφεντικά μεριμνούν διαρκώς για την παραγωγή των συνθηκών που μας εξαναγκάζουν ή μας πείθουν να δουλεύουμε. Χωρίς να αμφισβητούμε τον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας, η διαχείριση του Covid-19 ως φυσική καταστροφή λειτουργεί παράλληλα ως μια εκστρατεία πειθούς και εξαναγκαστικής προσαρμογής στις συνθήκες και τις απαιτήσεις της εργασίας στην λεγόμενη 4η βιομηχανική επανάσταση. Οι παλιές «ανθυγιεινές» τεχνολογίες πρέπει να αντικατασταθούν από νέες, που είναι σίγουρα «καλές» για την υγεία μας. Έχουμε λοιπόν κάποιες πρώτες ενδείξεις και αυτές θα ξεκινήσουμε να σχολιάζουμε.

α) Η τηλε-εργασία

Traverso Antifa: Να σε ρωτήσω, ο εξοπλισμός που σας έδωσαν στείλει για το σπίτι, έχει καταλάβει πως τον έχουν αγοράσει;

Δημοσθένης: Όχι, ήταν υπολογιστές που είχαμε στην δουλειά.

T: Είναι οι ίδιοι υπολογιστές δηλαδή, δεν έχουν κάνει κάτι...

Δ: Όχι, όχι. Δηλαδή από άλλους... πχ η φίλη μου δουλεύει σε δικό της λάπτοπ, απομακρυσμένο, με το πρόγραμμα που διαχειριζόταν εκεί. Εμάς μας στείλανε κανονικά τους υπολογιστές, γιατί οι υπολογιστές αυτοί είναι τόσο... δηλαδή δεν μπορείς να κάνεις screenshot, δεν μπορείς να κάνεις save εικόνες, τίποτα, είναι κλειδωμένα τα πάντα. Μάλιστα πίσω έχουν και λουκέτο. Είναι tower και πίσω έχει λουκέτο κανονικό. Με barcode πάνω, τα πάντα. Μέχρι και το ποτζίκι έχει barcode από πίσω. Τα πάντα έχουν, και η οθόνη και ο tower, τα πάντα.

Αντιγράφουμε το παραπάνω απόσπασμα από τη συνέντευξη με τον Δημοσθένη, εργαζόμενο στην Teleperformance, που συμπεριλαμβάνεται στο τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας. Δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς/καμία πως η τηλε-εργασία είναι ένα καινούργιο ζήτημα. Παρόλα αυτά η ταχύτατη διεύρυνσή της και ο εθελοντικός χαρακτήρας που έλαβε κατά τη διάρκεια του συλλογικού cocooning της καραντίνας, την καθιστά μια νέα πολιτική σύνθηκη. Η μετατροπή χιλιάδων σπιτιών σε εργασιακούς χώρους χωρίς να ανοίξει ρουθούνι αποτελεί στην πραγματικότητα ένα βίαιο μετασχηματισμό στην σύνθεση της εργατικής τάξης.

Όπως μας έκανε σαφές ο Δημοσθένης, τα αφεντικά του φρόντισαν ώστε να φτάσει σπίτι του ο υπολογιστής που είχε στη δουλειά. Ένας υπολογιστής οργανωμένος με συγκεκριμένους κανόνες και περιορισμούς, ώστε να διασφαλίζεται πως: α) θα δουλεύει από το σπίτι του και όχι από κάπου αλλού, β) δεν θα μπορεί να τροποποιήσει τη δομή του ώστε να λουφάρει, γ) ο έλεγχος της εργασίας του θα μπορούσε να συνεχίζεται κανονικά. Η τηλε-εργασία, στο παράδειγμα της μαζικής και -με βάση τις συμβάσεις-

ανειδίκευτης εργασίας, επικυρώνει αυτό που οι Ιταλοί Εργατιστές είχαν διαπιστώσει ως τάση του κεφαλαίου, ήδη από τη δεκαετία του '60: «το κοινωνικό εργοστάσιο» είναι εδώ! Η μεταφορά του μέσου παραγωγής -που βρίσκεται στην ιδιοκτησία και υπό τον έλεγχο του αφεντικού- στο σπίτι απλώνει την εξουσία του «εργοστασίου» στο σύνολο του χώρου της πόλης. Το εργοστάσιο γίνεται διάχυτο... Παράλληλα, ακούγοντας προσεκτικά τον Δημοσθένη, διαπιστώσαμε πως αυτός ο μετασχηματισμός ήρθε μαζί: α) με την εθελοντική αύξηση της παραγωγικότητας από τους ίδιους/ες τους/τις εργαζόμενους, β) την αθέτηση των μέχρι πρότινος μεταξύ τους συμφωνιών για τον περιορισμό στην ένταση της δουλειάς.

Η τηλε-εργασία, παρότι δεν συνιστά έναν τρέχοντα τεχνολογικό μετασχηματισμό, αποτελεί έναν μετασχηματισμό στη δομή του εργοστασίου/εργασιακού χώρου, ο οποίος επιτρέπει στα αφεντικά καταρχάς να απαλλαγούν από το κόστος συντήρησης των κτιριακών υποδομών. Μεταθέτει σε μια άγνωστη σφαίρα τον χρόνο μετακίνησης από και προς τη δουλειά. Και, τελικά, δημιουργεί ένα «ασφαλές και άνετο» περιβάλλον, εντός του οποίου όλοι/ες, μπορούν να δουλεύουν καλύτερα. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως αποτελεί ακόμα ένα βήμα προς τη συρρίκνωση «του κοινωνικά αναγκαίου χρόνου εργασίας» για την παραγωγή ενός εμπορεύματος, και τη διεύρυνση του «χρόνου της υπεραξίας». Αν η δουλειά σου βγαίνει πιο εύκολα, και έτσι δουλεύεις περισσότερο μέσα στις ίδιες ώρες, τότε απλά η εκμετάλλευση αυξάνεται. Κι αν τα αφεντικά καταφέρνουν την ίδια στιγμή να αποφεύγουν και το «μη παραγωγικό» κόστος της παραγωγής, τότε το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι: win-win.

Ο Covid-19 ως φυσική καταστροφή παρήγαγε στους/στις εργαζόμενους/ες μια διάχυτη ανασφάλεια, ένα άγχος προς τους/τις συναδέλφους/ες και ένα αίτημα για προστασία από τα αφεντικά. Η τηλε-εργασία δεν ήρθε να μας απαλλάξει από την εργασία. Πως θα μπορούσε άλλωστε; Ήρθε να μας απαλλάξει από την νοσήρη -για τα αφεντικά- κοινωνικότητα της εργασίας. Η παρουσία του σώματος (μας) ήταν πάντοτε αρκετά βαριά για τα αφεντικά: αυτό κουράζεται, αυτό γκρινιάζει, αυτό αδυνατεί κι αυτό θυμάται. Αυτό όμως είναι και που δουλεύει. Το σώμα είναι απαραίτητο για τα αφεντικά ως δαπάνη ενέργειας ή μετασχηματισμός πληροφορίας, αλλά είναι απεχθές ως παρουσία, ως έδρα της συνειδήσης ή ως παράγοντας ανορθολογισμού. Η απουσία του από τον εργασιακό χώρο είναι ευχή για τα αφεντικά. Και θα ήταν και κατάρρα, αν δεν πετύχαιναν (;) να στήσουν γύρω του πολύπλοκες βιομηχανίες ελέγχου. Βιομηχανίες επιτήρησης της απομακρυσμένης από τον εργασιακό χώρο εργασιακής μας δραστηριότητας. Ο Δ. είναι σαφής: τα αφεντικά του μετράνε τα κλικ, προσπαθούν να κρατήσουν το σώμα στην καρέκλα, το χέρι στο πληκτρολόγιο και το βλέμμα στην οθόνη, καταγράφοντας μεθοδικά την ενεργητικότητα ή την αδράνεια του.

Από τι μας προστατεύουν τα αφεντικά λοιπόν; Ως συνθήως. Μας προστατεύουν από τον «κακό εαυτό μας». Από τις μη παραγωγικές μας συνθήκες, από τη βαρεμάρα μας, τις κακές παρέες μας και από την αδυναμία μας να προσαρμοστούμε στον εργασιακό μας χώρο. Και φροντίζουν για εμάς, γιατί συνεχίζουν να υπολογίζουν την ένταση και τον χρόνο που δουλεύουμε. Συνεχίζουν να απαιτούν διαρκή ανατροφοδότηση και επικοινωνία.

β) Το διπλό αφεντικό

Θυμάστε τα προγράμματα ανεργίας voucher; Αυτή την περίεργη συνθήκη κατά την οποία τα αφεντικά επιδοτούνταν από τον ΟΑΕΔ, προκειμένου να εκμεταλλεύονται την εργασία μας. Τώρα, τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ενδιαφέρονται να μη μείνουμε άνεργοι/ες, έρχονται και προτείνουν το πρόγραμμα «SURE: υποστήριξη για τον μετριασμό των κινδύνων της ανεργίας». Αντιγράφοντας τα γερμανικά προνοιακά προγράμματα Kurzarbeit, που ήδη ακολουθούν εδώ αι πολλές δεκαετίες μεγάλα τμήματα της γερμανικής βιομηχανίας, το πρόγραμμα «Sure» έρχεται να επιδοτήσει τα αφεντικά, ώστε να καλύψει τις απώλειες που συνεπάγεται πολύ άμεσα στην εργασία εκατομμυρίων εργατών το ξέσπασμα της κρίσης.

Πέρα από την εξωφρενικό υπονοούμενο πως η εκμετάλλευση της εργασίας μας δεν είναι αρκετή, πέρα από την εξωφρενική αποσιώπηση του ότι, ούτως ή άλλως, θα έπρεπε να δουλεύουμε για λιγότερες ώρες με μεγαλύτερους μισθούς (γιατί αυτό

προκύπτει από τα υψηλά επίπεδα παραγωγικότητας της εργασίας μας), το πρόγραμμα SURE, ως ένα πρόγραμμα ενεργητικής διαχείρισης της ανεργίας/ εργασίας μας, επιχειρεί να δημιουργήσει μια συνθήκη απεμπλοκής του μισθού από την ταξική σχέση. Να τον εντάξει στο ευρύτερο φάσμα των επιδομάτων ή των δικαιωμάτων.

Μπορούμε σίγουρα να φανταστούμε τα αφεντικά, να μας ζητάνε πίσω τα λεφτά του μισθού μας, γιατί το επίδομα που παίρνουμε για να δουλεύουμε είναι αρκετό για να ζούμε. Μπορούμε να τους φανταστούμε ακόμα και να δηλώνονται ή ίδιοι ή τα παιδιά τους ως ωφελούμενοι εργαζόμενοι προκειμένου να εισπράξουν τα χρήματα. Ή σε μια περισσότερο ευνοούμενη κοινωνία, να μας καλούν να υπογράψουμε zero-hour-contracts, ίσα ίσα για να παίρνουμε τα λεφτά από το κράτος. Τα μικρομεσαία αφεντικά είναι έτοιμα, λοιπόν, να εκμεταλλευτούν τέτοιου είδους προγράμματα και να τα μετατρέψουν σε δικές τους ανάσες ρευστότητας και αύξησης της πιστοληπτικής τους δυνατότητας. Το πρόγραμμα SURE φιλοδοξεί να δημιουργήσει μια εργατική υποκειμενικότητα που ταυτίζει την εργασία της με την κρατική πρόνοια. Είναι σαν να μας λένε ότι τα αφεντικά και το κράτος τους μάς κάνουν χάρη που δουλεύουμε. Την ίδια στιγμή που με διακηρυγμένο στόχο την δική μας υποστήριξη, ενισχύει απλά τα αφεντικά μας, επιδοτώντας τμήμα του μισθολογικού και ασφαλιστικού κόστους της εργασίας, το οποίο (πρέπει να) επωμίζεται η εργοδοσία.

γ) Ανεργία

Στο δυσμενέστερο σενάριο, σύμφωνα με την DBRS, η ελληνική οικονομία θα συρρικνωθεί κατά 10% το 2020, ενώ η ανάκαμψη θα είναι ισχνή, της τάξης του 1,5% το 2021 και του 4% το 2022. Στο ήπιο σενάριο, η ανεργία θα διαμορφωθεί σε επίπεδα 20% το 2020, 18% το 2021 και 17,5% το 2022. Στο δυσμενές, η ανεργία θα αγγίξει το 23% το 2020, το 21% το 2021 και το 18,5% το 2022.⁴

Υπό τον covid-19, υπό βροχή πτωμάτων και φόβων, αυτός ίσως να ήταν και ο μεγαλύτερος φόβος μας: τι δουλειά θα κάνουμε μετά την καραντίνα; Όσοι/ες είχαμε βρεθεί εκτός εργασίας, όσοι/ες δεν μπορούσαμε να είμαστε στα μυαλά των αφεντικών μας ή κόντευε να σταματήσει το επίδομα ανεργίας μας, όσοι/ες βρισκόμασταν υπό τη βαριά σκιά της ανεργίας ή της υπο-εργασίας. Ποιό ήταν το άμεσο αντανακλαστικό μας; Να στείλουμε βιογραφικά, να ρωτήσουμε τι παίζει, να δούμε αν μπορούμε να φύγουμε σεζόν και γενικά να δείξουμε στα αφεντικά πως είμαστε διαθέσιμοι/ες να δουλέψουμε. Αυτό είναι το μυστικό της μαζικής προβολής της ανεργίας που έρχεται. Κάθε εργαζόμενος/η, αρχίζει να μετράει στο μυαλό του τι ξέρει και τι δεν ξέρει, να τα ζυγίζει, να ψάχνει να βρει μια δουλειά που θα του προσφέρει κάποια ελάχιστη εγγύηση, ώστε να περάσουν όσο πιο ομαλά γίνεται τα δύσκολα χρόνια που έρχονται. Ήταν ένα προλεταριακό ένστικτο που ήρθε ασυνείδητα στην επιφάνεια της προλεταριακής εμπειρίας. Η ανεργία και η ρητορική περί ανεργίας σημαίνει για τα αφεντικά τη γενική διαθεσιμότητα μας για εργασία. Σημαίνει ότι ψυχαναγκαζόμαστε να κάνουμε ό,τι να 'ναι, ό,τι μπορούμε και δεν μπορούμε, για να βρούμε μια «δουλίτσα».

Τα νούμερα που παραθέσαμε παραπάνω είναι τρομακτικά. Σκιαγραφούν μια συνθήκη κατά την οποία το 1/5 των εργαζόμενων θα είναι άμεσα άνεργοι/ες. Πως γίνεται αυτό; Αφού ξέρετε: μόνο η εργασία παράγει αξία. Οπότε; Αυτό δεν μπορεί να συμβεί. Τα αφεντικά μας χρειάζονται! Ένα ακόμα από τα μυστικά της «μεγάλης ανεργίας» είναι η μαύρη, η σχεδόν αόρατη, η υποδηλωμένη, η παιδική και η ενδοοικογενειακή εργασία. Οι άνεργοι και οι άνεργες δουλεύουν! Αλλάζουν διαρκώς δουλειές μέχρι να βρουν κάτι λίγο πιο ανεκτό. Κάνουν σύντομα δοκιμαστικά. Αναζητούν προγράμματα εκπαίδευσης. Δουλεύουν σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Κάνουν πολλά και διαφορετικά μαύρα μεροκάματα και αρκετοί/ες κυνηγούν "live fast, die young" όνειρα σε περίεργες δουλειές στα περίξ ή τον πυρήνα της οικονομίας του εγκλήματος. Γράφουμε κάτι ήδη γνωστό. Η «τεχνολογική πρόοδος» πάντοτε συνοδεύεται από μια μεγάλης έντασης οπισθοδρόμηση στις συνθήκες εργασίας και αναπαραγωγής των εργατών/τριών. Οι νέες «καλές» δουλειές που φέρνουν οι λεγόμενες «βιομηχανικές επαναστάσεις» πάντοτε συνοδεύονται από απειράριθμες χάλια δουλειές, χωρίς ασφάλεια, χωρίς λεφτά, χωρίς δικαιώματα.

Οι παραπάνω τρεις διαστάσεις της επίδρασης των «πολιτικών της πανδημίας» στις σχέσεις της εργατικής τάξης με τα αφεντικά σε κανένα βαθμό δεν περιγράφουν το πλήρες βάθος και την ένταση των εργασιακών πθών, που κομίζει η 4η βιομηχανική επανάσταση. Προσπαθούν, όμως, να κωδικοποιήσουν τις εμπειρικά προφανέστερες πτυχές της, έτσι όπως τις συναντάμε στην καθημερινότητα μας. Άλλωστε ο Covid-19 δεν ήρθε να επιβάλλει μια και μοναδική κατάσταση σε όλον τον πλανήτη, παρά την διακηρυγμένη παντοδυνμία του. Σε κάθε κράτος, ο πανούργος ιός θα βρεθεί να κάνει διαφορετικά πράγματα, να συμβουλεύει με διαφορετικό τρόπο τα αφεντικά και οι διαφορετικές καραντίνες ή μη καραντίνες, θα βρεθούν να οδηγούν σε διαφορετικές πολιτικές τεχνολογίες, διαφορετικές εργασιακές σχέσεις κ.ο.κ. Το τρίπτυχο «ηλεκτρονική εργασία, κρατικά επιδοτούμενη εργασία, ανεργία» αποτελεί το θερμό σημείο της στρατηγικής των αφεντικών κατά την τρέχουσα συγκυρία. Γι' αυτό και δεν μπορεί παρά να αποτελέσει και σημείο συνάντησης για τους προλεταριακούς κύκλους που φιλοδοξούν να οργανώσουν μια σύγχρονη αντιπολίτευση. Κάθε φορά που διαβάζουμε τις εφημερίδες νιώθουμε ότι απέχουμε πολύ από εκεί. Κάθε φορά που κοιτάμε τους συναδέλφους/ες μας στα μάτια ερχόμαστε και λίγο πιο κοντά.

Ίσως στο σημείο αυτό χρειαζόμαστε μια υπενθύμιση. Ο σύγχρονος φασισμός έχει στον πυρήνα του την πολιτική αδιαλλαξία των αφεντικών: τον ορισμό, με νόμο και χωρίς διαπραγμάτευση μεταξύ εταίρων, του βασικού μισθού με αποκλειστικό γνώμονα το γενικό συμφέρον των αφεντικών και των «δημόσιων οικονομικών». Ο φασισμός δεν γεννιέται στις «κακές συνειδήσεις» των ανθρώπων. Δεν είναι ζήτημα πολιτεύματος. Γεννιέται στον τρόπο με τον οποίο τα αφεντικά προσπαθούν να οργανώσουν την εργασία μας απαγορεύοντας πολιτικά την τάξη μας. Οι μετασχηματισμοί της εργασίας που έφερε ο Covid-19, συνεχίζουν σε αυτήν την γραμμή. Η αντικατάσταση των ειδικών της οικονομίας, αυτών που είχαν αναλάβει να φυσικοποιήσουν την κρίση του 2008, από τους ειδικούς της βιο-ασφάλειας είναι μια επιφανειακή αλλαγή, που εδράζεται στην ίδια βάση: τα αφεντικά έχουν αποφασίσει το τέλος της διαπραγμάτευσης. Οι μαύρες μορφές εργασίας, η ηλεκτρονική εργασία και η κρατικά επιδοτούμενη εργασία αποτελούν υλικές εκφράσεις αυτής της πολιτικής. Στον πυρήνα τους αμφισβητούν την άμεση ταξική σχέση. Προσπαθούν να καταστήσουν την άμεση αντίθεση με το αφεντικό ανέφικτη ή αδιανόητη. Οργανώνουν και επιβάλλουν στην πράξη την πολιτική απαγόρευση του «συλλογικού εργατή», της εργατικής τάξης ως συλλογικό υποκείμενο που είναι ικανό να διαπραγματευτεί με το συλλογικό υποκείμενο των αφεντικών.

Αν μέχρι στιγμής το υπονοούμε, ήρθε η στιγμή να το διατυπώσουμε ρητά. Η συνύπαρξη της «έκτακτης ανάγκης» που γέννησε το σύμπλεγμα του διάχυτου υγιεινισμού και της βιομηχανίας της βιο-ασφάλειας με την πλανητική καπιταλιστική κρίση, φέρνει στο προσκήνιο ξανά τον νέο φασισμό. Με άλλα λόγια η αντιφασιστική οργάνωση και η υπέρσπηση του ταξικού ανταγωνισμού είναι περισσότερο αναγκαίο από ποτέ να γίνουν μια κοινή υπόθεση.

1. Π. Παυλόπουλος, Σημαντικός ο ρόλος της εκκλησίας και της οικογένειας στην κρίση (19.12.16), Διαθέσιμο στο epikos.gr
2. Ελληνικό 1 στα 3 δεξαμενόπλοια αποθήκευσης αργού, 15.05.20, εφημερίδα «Ναυτεμπορική».
3. Έχουμε υποστηρίξει με διάφορες αφορμές σε προηγούμενα έντυπα εγχειρήματα ότι τα ελληνικά ενεργειακά σχέδια που έχουν ως βάση τους υποθαλάσσιους αγωγούς έρχονται πρώτα και κύρια σε σύγκρουση με τα συμφέροντα των ελλήνων εφοπλιστών. Η επιμονή σε αυτά δεν είναι καθόλου ενεργειακή αλλά τμήμα των ευρύτερων ιμπεριαλιστικών σχεδιασμών του ελληνικού κράτους στην ανατολική μεσόγειο. Γι' αυτό και east-med δεν σημαίνει «ενέργεια». Σημαίνει αντι-τουρκισμός.
4. DBRS: Στο 6,5% η ύφεση το 2020 στο "ήπιο" σενάριο - Ύφεση 10% και ανεργία 23% στο δυσμενές, 2-6-2020, Διαθέσιμο στο capital.gr

Ο COVID ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ/ Ο "ΙΟΣ" ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΝΑ ΞΕΚΙΝΗΣΟΥΜΕ ΝΑ ΣΚΕΦΤΟΜΑΣΤΕ ΤΗΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟΝ COVID-19 ΧΡΕΙΑΖΟΜΑΣΤΕ ΜΙΑ ΑΦΕΤΗΡΙΑ. Συνοπτικά, αντιλαμβανόμαστε ότι στον πυρήνα της κρατικής πολιτικής βρίσκεται η παραγωγή του υποκειμένου που θέλει και μπορεί να εργαστεί. Οι ήπιοι μηχανισμοί του κράτους, που μεταχειρίζονται την πειθώ και την ιδεολογία, και οι οξείι μηχανισμοί του κράτους, που μεταχειρίζονται τον καταναγκασμό και τη βία, αποτελούν συμπληρωματικά τμήματα μιας ενιαίας ιστορικά διαδικασίας. Η ταυτόχρονη ύπαρξή τους δεν συνιστά αντίφαση. Δεν στρέφεται το ένα, έναντι του άλλου. Μπορούμε να καταλάβουμε, λοιπόν, πως η άνοδος του επιπέδου ζωής για ένα τμήμα των εργατών/τριών της Δύσης μέσω της πρόσβασης στο κράτος πρόνοιας, υπήρξε νίκη για το εργατικό κίνημα μονάχα στον βαθμό που στις νίκες αρμόζουν πένθημες τελετές. Καθώς το άλλο όνομα της φράσης «επίπεδο ζωής» είναι «παραγωγικότητα της εργασίας». Η άλλη όψη της γενικευμένης ισχύος του κράτους πρόνοιας είναι η ετερονομία των εργατικών οργανώσεων και η βέλτιστη επιτήρησή τους από τους μηχανισμούς του ελέγχου. Είμαστε κάθετοι/ες σ' αυτό: η εργατική τάξη πρέπει να στρέφεται ενάντια στο κράτος των αφεντικών της. Κρατώντας τα παραπάνω, θα επιχειρήσουμε να δούμε πως ο Covid-19 συναντήθηκε με κάποιους από τους πιο «ενδιαφέροντες» μηχανισμούς του ελληνικού κράτους.

Τα νοσοκομεία

ΔΕΝ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΚΙ ΑΛΛΙΩΣ. Ο Covid-19 ήρθε και έπεσε πάνω στο Εθνικό Σύστημα Υγείας. Και το βρήκε στην κατάσταση που δεν αξίζει να περιγράψουμε, γιατί όποιος/α το έχει επισκεφτεί, έχει να πει λέξεις καλύτερες από τις δικές μας. Η συνεισφορά μας σχετικά με το ζήτημα εκκινεί από αλλού. Όποιος /α παρακολουθούσε τα media κατά την περίοδο της «πανδημίας» ήταν πολύ σίγουρος πως οι γιατροί, οι νοσηλεύτριες/οι και όλοι οι λοιποί εργαζόμενοι στα νοσοκομεία σκοτώνονταν στη δουλειά. Γι' αυτό και πέρα από επιδόματα και ό,τι άλλο ζητούσαν από το κράτος θα έπρεπε να εισπράτουν αναγνώριση, χειροκροτήματα κ.ο.κ. Την ίδια στιγμή, όμως, σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό καθώς βάθαινε η καραντίνα, τα κρατικά στόματα σχεδόν απαγόρευαν στους ασθενείς ή σε όσους/ες αισθάνονταν τέτοιοι/ες να πηγαίνουν στο νοσοκομείο. Ακόμα κι αν η πάθηση ή το ζήτημα που αντιμετώπιζαν ήταν άσχετο με τον Covid-19 η γενική οδηγία ήταν (και συνεχίζει να είναι) «αποφύγετε τα νοσοκομεία». Ενώ, λοιπόν, θεωρητικά τα νοσοκομεία ήταν πιο ανοιχτά και έτοιμα από ποτέ και οι γιατροί δούλευαν πάρα πολύ, οι ασθενείς δεν έπρεπε να τα επισκέπτονται καθόλου. Τα νοσοκομεία ήταν τόσο ανοιχτά, που στην πράξη ήταν κλειστά.

Γίνεται και χειρότερο: π.χ. η ύπαρξη ενός καρκίνου είναι ένα πολύ σοβαρό και επιτακτικό ζήτημα, για κάθε ηλικία, φύλο, φυλή κ.λπ. Πώς ανταποκρίθηκε το ΕΣΥ σε αυτή την επείγουσα συνθήκη μέσα στην καραντίνα; Με τον εξής τρόπο: α) ιδιωτές γιατροί, β) χορήγηση φαρμάκων, αντιβιώσεων και άλλων θεραπειών που δεν απαιτούν την παρουσία στο νοσοκομείο, ούτε καν την επαφή με τον γιατρό. Ξαν να λέμε πως για τη μεγάλη πλειοψηφία των ασθενών και όχι για τη μειοψηφία που είχε νοσήσει με Covid-19, ως υπεύθυνη τέθηκε με κρατική απόφαση: α) η ιδιωτική υγεία, β) το συμπλέγμα φαρμακευτικών βιομηχανιών και τεχνολογιών της βιοασφάλειας.

Αυτό που έμεινε από τα νοσοκομεία ήταν οι μονάδες εντατικής θεραπείας (ΜΕΘ). Ο σκληρός πυρήνας, ο ελάχιστος δημόσιος και προσβάσιμος, ο οποίος διαπραγματευόταν με όρους input-output το θέαμα της ζωής και του θανάτου. Πόσοι/ες βγαίνουν; Πόσοι/ες μπαίνουν; Μοιάζει περίεργο αλλά δεν είναι. Το κράτος αναλαμβάνει τον σκληρό και ιδεολογικά κρίσιμο πυρήνα της υγείας, αυτόν που περιστοιχίζει τον βιολογικό θάνατο, ενώ παράλληλα αναθέτει τη μέριμνα για τα λοιπά στοιχεία της υγείας των πολιτών του στα αφεντικά.

Περισσότεροι γιατροί και περισσότερα νοσοκομεία; Εντάξει. Αλλά ποιά νοσοκομεία και ποιό γιατροί, ρωτάμε εμείς. Γιατί στην τρέχουσα συγκυρία είναι εμφανής περισσότερο από ποτέ η μακρά υποβάθμιση του δημόσιου συστήματος υγείας. Όχι όμως από τα μνημόνια και από τους κακούς φιλελεύθερους. Το δημόσιο νοσοκομείο, λειτουργώντας με βάση τα συμφέροντα των βιομηχανιών των φαρμάκων, της βιοασφάλειας και της ιδιωτικής υγείας δεν ασχολείται παρά ελάχιστα με την «υγεία» των ασθενών του. Καταστρέφεται από μέσα προς τα έξω. Οι γιατροί και το κράτος διαλύουν τα νοσοκομεία. Τα καθιστούν δυσλειτουργικά, προκειμένου να μεταφέρουν τις λειτουργίες τους στον ιδιωτικό τομέα. Τα απειράριθμα σκάνδαλα που εμφανίστηκαν εμφανικά τις τελευταίες ημέρες (π.χ. διάλυση της καρδιολογικής κλινικής του Ν.Π. «Αγία Σοφία»

και του τμήματος καρκίνου του μαστού του νοσοκομείου «Ελενα»), είναι φαινόμενα μιας ιστορικής διαδικασίας, κατά την οποία η πρόκληση κρίσεων στη δημόσια υγεία από τους ίδιους τους γιατρούς, οδηγεί στην αναβάθμιση του κύκλου εργασιών της ιδιωτικής υγείας. Σε πολλές περιπτώσεις οι πρωταγωνιστές της μεν υποβάθμισης και της δε αναβάθμισης, είναι τα ίδια πρόσωπα. Παράλληλα για τις ήπιες περιπτώσεις πασχόντων αρκούν τα φάρμακα και η βιοεπιτήρηση. Πως αλλιώς το ελληνικό κράτος θα κέρδιζε την ιστορική πρωτιά του «κράτους που (αναλογικά) κορηγεί τις περισσότερες αντιβιώσεις στον κόσμο»;

Και κάτι ακόμα: να μην ξεχνάμε την πρωτιά στις «καισαρικές τομές». Μολονότι δεν μπορούμε να ανοίξουμε εδώ όλες τις διαστάσεις του ζητήματος, εντούτοις αρκεί να διαπιστώσουμε ότι οι προτεινόμενες θεραπείες ή ιατρικές μέθοδοι που κυριαρχούν στα ελληνικά νοσοκομεία, αντανάκλουν την απόλυτη συνδικαλιστική ηγεμονία των γιατρών επί των υπόλοιπων ιατρικών ή παραϊατρικών επαγγελματιών. Είναι γνωστό πως οι «καισαρικές τομές» υπαγορεύονται απόλυτα από τα συμφέροντα των μαιευτήρων, σε αντίθεση με τον φυσιολογικό τοκετό, που συνεπάγεται την παραδοσιακή γνώση και εργασία των μαιών. Η ταξικότητα του δημόσιου συστήματος υγείας δεν αφορά τελικά μονάχα εμάς ως καταναλωτές υπηρεσιών. Αφορά τον τρόπο με τον οποίο είναι δομημένες αυτές οι υπηρεσίες. Δεν είναι απλά ζήτημα πρόσβασης ή κόστους. Είναι ζήτημα παραγωγής των υπηρεσιών υγείας μέσα σε ένα περιβάλλον ισχνού, ως και ανύπαρκτου ταξικού ανταγωνισμού.

Είναι σαφές, λοιπόν, πως η προϋπάρχουσα ταύτιση των νοσοκομείων με τα ιδιωτικά συμφέροντα των γιατρών, κατά τη διάρκεια της καραντίνας έγινε πιο στεγανή από ποτέ. Και γι' αυτό είναι επικίνδυνη. Δεν συσκοτίζει απλά τις ταξικές αντιθέσεις στο εσωτερικό των νοσοκομείων. Δεν συσκοτίζει απλά την συμμετοχή και την ευθύνη των γιατρών στην «ιδιωτικοποίηση της υγείας» και στην ανάδυση της βιομηχανίας της βιοασφάλειας. Μας απαγορεύει να δούμε και να εκτιμήσουμε την σημασία όλων εκείνων των άμισθων και αόρατων θεραπευτικών πρακτικών που δεν ανήκουν σε κανένα από τα ιατρικά εγχειρίδια. Μας αποτρέπει από το να εκτιμήσουμε τις σχέσεις και τις πρακτικές που μας καθιστούν λειτουργικούς/ες και ικανούς/ες ώστε να αντέχουμε τις δουλειές και τον εαυτό μας, αρνούμενοι/ες τον βιοϊατρικό έλεγχο πάνω στα σώματά μας.

Καθωσορίσατε στην ψηφιακή εκπαίδευση.

ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΧΟΥΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ ΑΠΟ 71.701 εκπαιδευτικούς αθροιστικά 113.974 ψηφιακές τάξεις και έως και 21.592 ψηφιακές τάξεις την ημέρα. τις ψηφιακές τάξεις αθροιστικά έχουν συμμετάσχει 1.884.981 μαθητές και 398.219 καθημερινά. Ο συνολικός χρόνος διάρκειας των μαθημάτων είναι 7.366.124 λεπτά. Στην ασύγχρονη εκπαίδευση, στις πλατφόρμες e-class και e-me μετέχουν 435.468 και 260.733 μαθητές και 93.113 και 67.631 εκπαιδευτικοί, αντίστοιχα. Περισσότεροι από 913.000 μαθητές και 166.000 εκπαιδευτικοί έχουν εγγραφεί στο Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο. Στα δημόσια ΙΕΚ, το 84% των μαθημάτων έχει ήδη ενταχθεί στην ασύγχρονη τηλε-εκπαίδευση και το 89% των σπουδαστών έχει λάβει κωδικό πρόσβασης. Τέλος, στα πανεπιστήμια το 96,35% των προπτυχιακών μαθημάτων παραδίδεται μέσω σύγχρονης εκπαίδευσης εξ αποστάσεως. (Μεγάλη συμμετοχή στην τηλε-εκπαίδευση, 08.04.20, Εφημερίδα «Καθημερινή».)

Τα παραπάνω νούμερα είναι ενδεικτικά. Όχι γιατί εκφράζουν την πραγματική εμπλοκή των μαθητών/τριων, φοιτητών/τριων με την εκπαιδευτική διαδικασία. Άλλωστε αυτή κυριεύεται από την τηλε-ανία, σχεδόν με τον ίδιο τρόπο που κυριεύονταν και από την φυσική ανία. Η τυπικότητα όμως έχει κι αυτή τη δική της σημασία. Οι μαθητές/τριες είναι σίγουρα ικανοποιητικά τεχνολογικά ενημερωμένοι/ες, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις τεχνικές προϋποθέσεις της τηλε-εκπαίδευσης. Ακόμα κι αν τα σπίτια που μένουν είναι χάλια. Ακόμα κι αν στοιβάζονται σ' αυτά με τα αδέρφια τους γονείς τους κ.λπ. Ακόμα κι αν η πρόσβαση στο ίντερνετ είναι αργή. Ακόμα και τότε, οι μαθητές/τριες διεκδικούν ούτως ή άλλως πρόσβαση στο διαδίκτυο καθώς έτσι επικοινωνούν, φλερτάρουν, μιλάνε με τους φίλους/ες τους. Η εκπαίδευσή τους στη χρήση των smart phones είναι αυθόρμητη και εθελοντική, γίνεται μέσα από το παιχνίδι και τη διάδραση. Δεν απαιτεί στην πραγματικότητα κανένα δάσκαλο. Είναι σαφές επίσης πως ακόμα και κατά την διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας με φυσική παρουσία, η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών/τριών χρησιμοποιεί το συνδεδεμένο στο διαδίκτυο smart phone ως αντίδοτο στη βαρέματα που προκαλεί η καθήλωση στο θρανίο. Όπως έκαναν παλιά σαίτες ή όνειρα. Και φυσικά, όσοι/οσες διαβάζουν κάνουν αναζήτηση στο google για απαντήσεις, θέματα, ή πιο ενδιαφέροντα

βιβλία από τα σχολικά.

Εφόσον λοιπόν, η τηλε-εκπαίδευση και τα νέα μέσα είναι de facto τμήμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, σχεδόν σε όλες τις βαθμίδες της, εφόσον οι μαθητές/τριες γνωρίζουν, συνήθως, καλύτερα κι από τους γονείς τους τη χρήση των νέων μέσων, που ακριβώς είναι το πρόβλημα με την τηλε-εκπαίδευση; Ειδικά στον βαθμό που κανένα από τα σωματεία των εκπαιδευτικών δεν αμφισβήτησε την πολιτική επιλογή της καραντίνας και του γενικευμένου μαντρώματος στο σπίτι. Ένα από τα ζητήματα που τέθηκε είναι αυτό της προστασίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας από εξωσχολικούς παράγοντες (βλ. γονείς, άλλες παρέες που συνυπάρχουν στο δωμάτιο του μαθητή/τριας κλπ). Καταλαβαίνετε νομίζουμε το πόσο έωλο είναι αυτό. Κι αν δεν το καταλαβαίνετε, αναζητήστε στο youtube βίντεο με λέξεις όπως «τάξη», «σχολείο» κ.ο.κ. Τα νέα μέσα, τα διαρκώς online έξυπνα τηλέφωνα, έχουν εδώ και χρόνια εξαλείψει κάθε υπονοούμενο περί μη παρεμβολής τρίτων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι γονείς μπορεί να είναι διαρκώς παρόντες, να βλέπουν ως και live stream τα παιδιά και τον δάσκαλο. Κι αν αυτό δεν γίνεται έχει να κάνει περισσότερο με την απροθυμία των παιδιών να υπόκεινται σε διαρκή έλεγχο από την οικογένεια, παρά με την δυνατότητα των δασκάλων να επιβάλλονται. Έχουμε υπάρξει μαθητές/τριες και το ξέρουμε.

Στο σημείο αυτό να ξεκαθαρίσουμε πως δεν θέλουμε καθόλου να υπερασπιστούμε την τηλε-εκπαίδευση έναντι της εκπαίδευσης δια της φυσικής παρουσίας. Και φυσικά δεν αρνούμαστε τη διαρκή υποχρηματοδότηση του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος και τις τραγικές συνέπειες, κυρίως για τους μαθητές/τριες που προέρχονται από τα λιγότερο προνομιούχα τμήματα της ταξικής σύνθεσης. Θέλουμε όμως να υποστηρίξουμε πως οι συνδικαλιστικές αντιδράσεις των φορέων του δημόσιου σχολείου είναι προσχηματικές, βασικά σχετίζονται με τα συντεχνιακά προνόμια και την απροθυμία του κλάδου να ενμερρωθεί για τις νέες εκπαιδευτικές μεθόδους και πολύ λιγότερο με την υπεράσπιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Άλλο προστασία και άλλο υπεράσπιση άλλωστε. Τα σχολεία εδώ και χρόνια, με μεγάλη ευθύνη του συνδικαλισμού των εκπαιδευτικών του δημοσίου, έχουν μετατραπεί σε κόμβους ελέγχου, σε πάρκινγκ οπου τα παιδιά παραμένουν ώστε να μπορούν να δουλεύουν οι γονείς τους. Οι πειθαρχίες της εκπαίδευσης που ήταν συνδεδεμένες με τη γνώση έχουν μεταφερθεί στην ιδιωτική εκπαίδευση ή στους ίδιους τους γονείς.

Πιστεύουμε πως το παρατηρήσατε. Τα δημόσια σχολεία έκλεισαν κι αυτά, η ιδιωτική εκπαίδευση όμως συνέχισε να δουλεύει κανονικά μέσα στην καραντίνα. Τα πραγματικά τηλεμαθήματα, αυτά για τα οποία οι δάσκαλοι βρίσκονταν διαρκώς υπό την επιτήρηση των οικογενειών, υπό τον φόβο ενός αρνητικού αποτελέσματος στην εξετάσεις, έγιναν κυρίως στο κύκλωμα της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Οι δάσκαλοι/ες στα φροντιστήρια κλήθηκαν να μετατρέψουν τα σπίτια τους σε on line φροντιστήρια, χωρίς καμία συμπληρωματική εκπαίδευση, χωρίς κανείς να τους επιδοτεί για να αναβαθμίσουν τις υποδομές, τον εξοπλισμό τους κ.λπ. Αφήστε που εδώ και κάποια χρόνια έχει αυξηθεί η δημοτικότητα ψηφιακών φροντιστηρίων, με τους μαθητές και τους δασκάλους να συναντιούνται με τη μεσολάβηση ψηφιακής πλατφόρμας.

Η ιδιωτική εκπαίδευση εδώ και πολλά χρόνια έχει μετατραπεί στην κυρίως εκπαιδευτική διαδικασία. Και τα αφεντικά αυτής της βιομηχανίας έχουν βασίσει την επιτυχία, επίσης εδώ και πολλά χρόνια τώρα, στην υπερεκμετάλλευση των εργαζομένων εκπαιδευτικών. Δίπλα τους αναδύονται σταδιακά τα φροντιστήρια ψηφιακές πλατφόρμες και τα e-φροντιστήρια. Εκεί εγκαινιάστηκε για πρώτη φορά η τηλε-εκπαίδευση και φυσικά δεν ασχολήθηκε κανείς. Βόλεψε. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που το Υπουργείο Παιδείας αναζήτησε τις συμβουλές του ομίλου Πουκαμισιά, σχετικά με τις τεχνολογίες της τηλε-εκπαίδευσης.

Οι ουρές στα super market

ΜΙΑ ΨΗΦΙΔΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΤΟΥ COVID-19 ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΝΑΜΟΝΗ. Κι αν παίρνεις επίδομα ανεργίας πάει στο διάολο. Αν όμως δουλεύεις, εντός ή εκτός σπιτιού, το να σου παίρνουν τόση ώρα τα ημερήσια ψώνια είναι σπάσιμο. Είναι χρόνος που προστίθεται στο οχτάωρο. Δυστυχώς όμως, είναι κάτι περισσότερο από αυτό. Πέρα από το σπάσιμο και την αναγκαστική λαθρακοή κάθε βλακείας που εκστομίζουν οι αγανακτισμένοι μικροαστοί, είναι και μια μορφή εκπαίδευσης. Θυμάστε παραπάνω; Η εκπαίδευση σε νέες συνθήκες είναι βασική διάσταση της κρίσης αναδιάρθρωσης.

Όπως έχουμε υποστηρίξει στο προηγούμενο τεύχος, μέσα στην τρέχουσα κρίση υπερασσώρευσης, ενυπάρχει ο κίνδυνος μιας γενικευμένης διατροφικής κρίσης. Ο παγκόσμιος εμπορικός πόλεμος, οι αστάθμητοι δημογραφικοί παράγοντες και η διαμάχη

των κρατών για τον έλεγχο του δικτύου των logistics, έχει ως συνέπεια διάφορα βασικά διατροφικά προϊόντα να βρίσκονται σε σπάνη ή από την άλλη να αχρηστεύονται, σωρευμένα σε αποθήκες. Αν τώρα αυτό συνδυαστεί με την πρακτική διάφορων παραγωγών να καταστρέφουν αγροτικά ή ζωικά προϊόντα προκειμένου να διατηρήσουν τεχνητά την τιμή της αξίας τους, μπορούμε να καταλάβουμε πως η αφθονία και η πρόσβαση στην τροφή δεν είναι δεδομένη. Κι αν εμείς τη θεωρούμε τέτοια, το πρόβλημα είναι δικό μας. Γιατί τα αφεντικά είναι σίγουρα πως μπορούμε να τρώμε και λίγο, να τρώμε και χειρότερα ή στην τελική να μη τα θέλουμε και όλα. Κάπως έτσι καταλαβαίνουμε πως τα υγειονομικά μέτρα περιορισμού της πρόσβασης στα super market δεν είναι κάτι που θα ξεχαστεί γρήγορα.

Το άγχος πως ο τελευταίος ή η τελευταία στην ουρά μπορεί να μην προλάβει. Η εκπαίδευση στην αναμονή. Η πίεση για περιορισμένη διάρκεια παραμονής εντός του καταστήματος. Το τσεκάρισμα από υπάλληλο ή σκευοκρίτη στην είσοδο και στην έξοδο. Είναι οι άλλες όψεις της περιορισμένης διαθεσιμότητας της τροφής. Η απαίτηση για αυστηρό έλεγχο των αποθηκών, του input και output των καταστημάτων και των καταναλωτικών συνθηκών των εργατών/τριών. Ε, και για να μην ξεχνιόμαστε, την υψηλή μέριμνα ώστε κανείς ή καμία να μην κλέβει, παρότι αυτό το τελευταίο επιτάχθηκε μέσα στην κρίση.

«Χαρτάκι»: ο ορισμός του Β6, κύριε μου.

ΕΝΑ ΠΕΡΙΕΡΓΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΕΚΑΝΕ ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΠΡΟΦΑΝΗ: ΤΟ «ΧΑΡΤΑΚΙ». Το χαρτάκι των νόμιμων μετακινήσεων ήταν για το ζήτημα των βασικών αναγκών των εργατών/τριών ό,τι ήταν ο δια νόμου υποδιπλασιασμός του βασικού μισθού. Το κράτος χωρίς ιδιαίτερη αιτιολόγηση και προφανώς χωρίς διαπραγματεύσεις όρισε τους απαραίτητους αναγκαστικούς λόγους ώστε να κυκλοφορεί κάποιος/α «ελεύθερα»: κάποια κηδεία, φροντίδα ατόμου κατά προτίμηση κάποιου συγγενή, super market, δουλειά και ατομική άθληση. Και φυσικά, δεν άνοιξε ρουθούνι. Ούτε συγκεντρώσεις, ούτε αριστερή αντιπολίτευση, ούτε συγκρούσεις, ούτε τίποτα.

Προ δεκαετίας η εργατική συνέλευση του πλάνου 30/900 σώστα υποστήριξε πως οι σύγχρονες προλεταριακές ανάγκες ξεφεύγουν κατά πολύ της βιολογικής αναπαραγωγής των εργατών/τριών. Η αυξημένη κοινωνικότητα της εργασίας σε συνδυασμό με τα κινήματα που έθεσαν στο κέντρο την διεύρυνση της σφαίρας των επιθυμιών και της απόλαυσης έχουν κατασκευάσει μάτια και χέρια που θέλουν να δουν, να ζήσουν και να απολαύσουν περισσότερα. Κι αυτό το περισσότερα, που δεν είναι τίποτα διαφορετικό από την άλλη όψη του κοινωνικού πλούτου που παράγουμε ως εργάτες/τριες, είναι που ορίζει τις βασικές μας ανάγκες. Είναι βασικές γιατί από εκεί ξεκινάμε. Αλλά δεν είναι καθόλου λίγες. Το αντίθετο.

Το πρόβλημα, λοιπόν, ξεκινούσε στο σημείο που εμείς ανεχόμασταν να ήμαστε περίπου όσα έγραφε το «χαρτάκι». Ανεχόμασταν το σύνολο της κοινωνικής μας αναπαραγωγής να βρίσκεται ύπο τη διαρκή εποπτεία των μπάτσων και τεχνολογιών της βιοασφάλειας. Επιστρέφοντας λοιπόν από εκεί που αρχίσαμε, έχουμε καλούς λόγους για να πιστεύουμε πως η σχέση μας με τους θεσμούς του κράτους, τόσο αυτούς που μεταχειρίζονται τη βία, όσο και αυτούς που μεταχειρίζονται τη φροντίδα ή την πειθώ, πρέπει να είναι μια σχέση αρνητική. Μια στάση που επιχειρεί να τους απονεκρώσει. Να κατανοήσει αρχικά πως η συνολική λειτουργία τους δεν ανταποκρίνεται παρά στις ανάγκες της διευρυμένης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων. Εμάς συμπεριλαμβάνει αναγκαστικά. «Αναγκαστικά» γιατί οι μηχανές δεν παράγουν αξία! «Αναγκαστικά» γιατί τα μισότρελα αυτόματα χρειάζονται διαρκώς επιδιόρθωση! Διαρκώς από κάπου χάνουν και δεν είναι παραγωγικά.

Πρέπει, λοιπόν, να ξεκινήσουμε να καταλαβαίνουμε το είδος της «φροντίδας» με την οποία μας περιβάλλουν τα αφεντικά, ξεκινώντας από τις δικές μας ανάγκες. Από τις ανάγκες που προκύπτουν από το σώμα, τις συνειδήσεις και τις σχέσεις μας. Κι αν το κάνουμε αυτό, τότε θα γίνει προφανές πως η «υγεία» των σωμάτων και των σχέσεων μας δεν εξαρτάται παρά ελάχιστα από τα δημόσια νοσοκομεία. Θα γίνει προφανές πως οι γνώσεις που μας είναι απαραίτητες για να δουλεύουμε και να καταλαβαίνουμε τον κόσμο δεν υπάρχουν παρά ελάχιστα στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης. Κι αν τα ζητήσουμε όλα αυτά, όλα όσα θέλουμε και χρειαζόμαστε, δεν θα καταλάβουμε μόνο πως ο μισθός μας δεν φτάνει ούτε για τα μισά. Θα συνειδητοποιήσουμε πως όσο περισσότερα κι αν γίνουν τα νοσοκομεία, όσο περισσότερα κι αν γίνουν τα σχολεία, τα πανεπιστήμια και οι εκπαιδευτικοί θεσμοί, δεν θα είναι αρκετό. Είμαστε περισσότερα κι αυτό κανένα κράτος υπό τις προσταγές του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής δεν μπορεί να τα χωρέσει. Πριν ζητήσουμε, να δούμε τι χρειαζόμαστε. Απλό ακούγεται, απλό δεν είναι.